

УДК 94(477)"19/20"

А. С. Руденко

РІД ДОРОШЕНКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ РЕВОЛЮЦІЙНОМУ РУСІ (СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

Стаття присвячена участі представників відомого козацько-дворянського роду Дорошенків в опозиційному русі у Російській імперії середини ХІХ- початку ХХ ст. Висвітлено причини, які спонукали їх до революційної боротьби. Аналізуються зв'язки членів роду із відомими діячами українського та російського революційного руху. Визначено вагому роль родинного середовища у формуванні інтересу Дорошенків до політичної діяльності. Особливу увагу приділено маловідомим раніше аспектам історії роду.

Ключові слова: революційний рух, родина, більшовизм, соціал-демократія.

Дослідження історії козацько-старшинських родів залишається актуальним завданням вітчизняної історіографії [1]. Їх представники не лише склали кадрову основу владних інститутів Гетьманщини у ХVІІ-ХVІІІ ст., а й відіграли помітну роль у культурно-громадському та політичному житті України протягом ХІХ-початку ХХ ст. Чимало відомих українських родин – Антоновичі, Білозерські-Куліші, Марковичі-Маркевичі, Драгоманови-Косачі, Лазаревські, стали справжніми «культурними вогнищами», які у складний період бездержавності зберігали, поширювали та продукували національні традиції [2, с. 382, 387]. З-поміж них чільне місце посідає відомий козацько-дворянський рід Дорошенків.

Його засновником був гетьман Михайло Дорошенко, сподвижник Петра Конашевича-Сагайдачного, учасник московського походу королевича Владислава (1617-1618) і Хотинської війни (1621). Від двох синів провідника українського козацтва – Дорофія та Никона, походять відповідно старша і молодша гілка роду. Найбільшого впливу на українську політику цей сімейний клан досяг за часів Руїни, у період правління гетьмана Петра Дорошенка. Серед його родичів були представники таких відомих старшинських фамілій такі як Гамалії, Лизогуби та Хмельницькі, а два рідні брати – Андрій і Григорій стали полковниками та наказними гетьманами. У 1676 р. під тиском зовнішніх обставин П. Дорошенко зрікся булави і разом з родиною був змушений переселитись на Лівобережжя. Внаслідок втрати влади могутність роду швидко падає, жоден із нащадків гетьмана і його братів не досяг посади вище сотника. З кінця ХVІІІ ст. після ліквідації Гетьманщини Дорошенки перетворилися на типових представників збідного українського дворянства, однак частина з них залишила помітний слід в історії України ХІХ-початку ХХ ст. [3, с. 45]. Життя та діяльність окремих членів родини знайшла своє висвітлення у кількох наукових студіях. Утім, основна увага дослідників була сконцентрована на їх культурно-освітній та громадській діяльності [4-7]. Участь Дорошенків у революційних подіях другої половини ХІХ-початку ХХ ст. залишається практично не висвітленою.

Одним із перших представників роду, який відзначився зв'язками із українськими та російськими революціонерами став чернігівський педагог і громадський діяч Ілля Петрович Дорошенко (1827-1881). Він був нащадком рідного брата гетьмана Петра Дорошенка Степана [8, с. 452-463]. Ілля Петрович брав активну участь у культурно-освітньому житті України – організовував театральні вистави, заснував Чернігівську жіночу гімназію, публікував фольклорні матеріали. Він мав широке коло спілкування, до його знайомих належали Л. Глібов, М. Вербицький, О. Маркович, Марко Вовчок, П. Куліш та ін. [9, с. 53-54]. Хоча І. Дорошенко не виявляв особливого інтересу до політики, за збігом обставин він виявився втягнутим у два політичні процеси над революціонерами. На початку 1861 р. чернігівський педагог опинився серед підозрюваних у слідстві про діяльність нелегального гуртка студентів П. Зайчневського та П. Аргиропуло, що займався виданням та розповсюдженням нелегальної літератури [10, с. 132]. У одного із заарештованих членів цієї організації, студента Л. Яценка, був знайдений лист І. Дорошенка від 31 травня 1861 р. написаний на «малоросійском языке». Надсилаючи 13 руб. І. Дорошенко просив, як і раніше, надсилати йому видання «Старый мир и Россия», «Колокол» за друге півріччя 1861 р. На допиті І. Дорошенко підтвердив свідчення Л. Яценка і пояснив, що він просив надіслати йому твори драматурга Г. Бюхнера, а його знайомому засідателю чернігівської цивільної палати Максимовичу, вказані у листі часописи. За словами Іллі Петровича, Л. Яценко йому не відповів, жодних книг не вислав і грошей не повернув. Метою виписки літератури він назвав ознайомлення з творами Г. Бюхнера і Л. Фейєрбаха. І. Дорошенко зізнався, що він хотів би ознайомитися із «Колоколом», однак зовсім не для його розповсюдження [11, с. 28]. Врешті слідством було встановлено, що Ілля Петрович не був членом нелегального гуртка, йому було інкриміновано лише намагання придбати заборонену літературу. В результаті цього Сенат, який проводив розслідування, звільнив І. Дорошенка від суду та покарання [12, с. 126]. Неприємності із поліцією усе ж не змогли відрадити чернігівського педагога від контактів із представниками революційних кіл. Так, у тому ж 1861 р. на квартирі у Л. Глібова І. Дорошенко знайомиться із товаришем згаданого Л. Яценка, членом таємної організації «Земля і воля» Іваном Андрущенко. В подальшому І. Дорошенко та І. Андрущенко продовжували співпрацювати. Зокрема російський революціонер цікавився в Іллі Петровича подробицями справи про придушення селянського виступу в с. Безуглівці Ніжинського повіту [11, с. 16].

Опозиційні настрої І. Дорошенка демонструє його листування із письменницею Марко Вовчок. Попри обережність у висловлюванні власних поглядів, яка відчувається у листах, він усе ж демонструє своє

неприйняття існуючих в Російській імперії порядків. Педагог критикує місцевих землевласників, розповідає про найбільш кричущі випадки знущань поміщиків над кріпаками. Викладаючи одну із таких історій він зазначає: «Ось вам ще один випадок, про який можна було б і продзвонити» [13, с. 263]. Таким чином І. Дорошенко явно натякає на потребу публікації матеріали про описані події у «Колоколі». Цілком ймовірно, що у 1859-1861 рр. Ілля Петрович передавав через Марко Вовчок кореспонденцію для нелегальної преси, передусім до вже згаданого «Колокола» [13, с. 263].

Влітку 1863 р. І. Дорошенко знову опиняється у центрі розслідування щодо розповсюдження заборонених видань. В ніч з 9 на 10 липня 1863 р. відбулася вечірка на квартирі командира внутрішньої охорони чернігівського гарнізону О. Білозерського (брата Ганни Барвінок) та місцевого лікар С. Носа, де зберігалася нелегальна література, привезена напередодні І. Андрущенко. За доносом одного з офіцерів, якому О. Білозерський розповів про це зібрання, його учасники були заарештовані [13, с. 298]. На допиті І. Андрущенко заявив, що знайдені у нього відозви «Великорус» та «До молодого покоління» він отримав у лютому 1862 р. від Ф. Кістяківського для передачі Іллі Петровичу, однак залишив їх у себе, «зважившись сказати Дорошенкові, що посилку від Кістяківського забув у Києві» [цит. за: 11, с. 18]. Подібні свідчення революціонера могли бути викликані його бажанням заплутати слідство та одночасно зняти підозру із І. Дорошенка. Невдовзі, 8 грудня 1863 р., Іллю Петровича було допитано у цій справі. Він не заперечив особистого знайомства із Ф. Кістяківським та І. Андрущенкою однак заявив, що нічого не знає про згадані прокламації. З матеріалів допиту також видно, що педагог цікавився суспільними настроями у Ніжинському повіті і радив І. Андрущенко описати факти репресій влади проти селян для того, щоб у майбутньому це стало відомо широкій громадськості [14, арк. 23-24]. Врешті, через те, що Ф. Кістяківський на той час перебував закордоном до його повернення у Росію слідчі дії щодо Іллі Петровича була припинені. Для остаточного вирішення ролі І. Дорошенка у цій справі Сенат, який проводив розслідування, запропонував чернігівському губернатору провести обшуки у осіб притягнених до справи. 18 квітня 1864 р. у присутності директора шкіл Чернігівщини, учителів гімназії та запрошених обивателів було проведено обшуки у І. Дорошенка та С. Носа на предмет виявлення у них документів, що підтверджували б їх причетність до антиурядової діяльності. Проте нічого, щоб могло скомпрометувати Іллю Петровича, не було знайдено [14, арк. 27]. Внаслідок цього Сенат припинив слідство стосовно І. Дорошенка. Єдиним наслідком для нього стало встановлення за постановою міністра внутрішніх справ М. Валуєва гласного нагляду за його листуванням (отримувати та відправляти кореспонденцію він мав право лише після її перегляду поштовим інспектором) [15, арк. 62].

Варто відзначити, що дворазове перебування під слідством жодним чином не позначилось на службовому становищі Іллі Петровича – він надалі продовжував викладати у гімназії і у жодній опозиційній діяльності більше поміченим не був [9, с. 55]. І. Дорошенко не належить до числа активних діячів революційного руху в Україні, однак його біографія демонструє наскільки тонкою іноді була межа між звичайною допитливістю та «злочинною» діяльністю особи в інтерпретації органів політичного слідства Російської імперії.

На відміну від свого чернігівського родича, спадкоємець наказного гетьмана Андрія Дорошенка Олександр Опанасович Дорошенко (1820-1881) був типовим зрусифікованим представником української аристократії. Він зробив доволі успішну чиновницьку кар'єру дослужившись до чину статського радника у Департаменті поліції в Санкт-Петербурзі і жодними симпатіями до революційних кіл не відзначався. Тим не менш, його діти мали проблеми з законом через свою «політичну неблагонадійність». За спогадами сучасників він «вирізнявся грубим і жорстоким характером і для своєї численної родини виявився суворим деспотом», що, напевне, і спонукало двох його синів до вияву соціального протесту [16].

Один із них, Микола (1857-1899), навчався у Другій Петербурзькій гімназії, але був виключений з п'ятого класу у березні 1874 р. через «малоуспішність з математики» [17, арк. 5]. Наприкінці 1873 р. юнак, який захоплювався поезією, організував видання рукописного учнівського журналу «Правдивое слово». Часопис складався здебільшого із поезій та прозових нарисів самого М. Дорошенка. У вересні 1874 р. в одного із його однодумців, Івана Копейкіна, охоранка знайшла 13 екземплярів цього нелегального видання і за цим фактом було порушено карну справу. Невдоволення слідчих викликали поезії колишнього гімназиста, у яких автор зухвало відзивався про Катерину II, Миколу I та Олександра II [17, арк. 23в]. Юнакові усе ж пощастило уникнути суворого покарання і 8 травня 1875 р. його справу було припинено за розпорядженням імператора [17, арк. 21-21зв]. У подальшому М. Дорошенко інтересу до революційної діяльності не виявляв і пов'язав свою долю із поетичною творчістю та професією архітектора. Впродовж 1876-1882 рр. він навчався у столичному Будівельному училищі. У студентські роки Микола Олександрович був дописувачем у журналах «Слово», «Отечественные записки», «Нива», «Живописное обозрение». У цей час він товаришував із поетом Семеном Надсоном (1862-1887) та романістом Олександром Шеллером-Михайловим (1838-1900). З 1885 р. і до кінця життя Микола Олександрович працював архітектором м. Ростов-на-Дону [16].

Доля Олександра Олександровича склалася значно трагічніше, виною чому стали його складні відносини із батьком та юнацький максималізм. О. Дорошенко навчався у Петербурзькій гімназії, але був з неї виключений через «заперечення релігії». Проте це не зупинило його і у березні 1879 р. колишній гімназист написав листа до імператора, в якому назвав монарха головним винуватцем політичних протестів, що відбувалися у Росії. Батько, Олександр Опанасович, перехопив листа і передав його у третє відділення з проханням «обуздать сына» [16]. В результаті юнака заарештували та після допиту відправили у м. Суми під гласний нагляд поліції. Проте і на батьківщині О. Дорошенко довго не затримався. Вже у жовтні 1879 р. через намагання вести антиурядову агітацію серед учнівської молоді за розпорядженням харківського

губернатора його було вислано до Архангельської губ. Утім, на шляху до місця заслання, під час обшуку у Олексія Олександровича були виявлені рукописи написаних ним статей «Русское Вече» і «Нововечева Русь» [18, с. 370]. Перший твір являв собою політичний памфлет, в якому автор висловлював свої погляди на причини політичної кризи в Російській імперії кінця 1870-х рр. Стаття носила антимонархічний характер, у ній висловлювалась думка щодо необхідності проголошення республіки та проведення загальних виборів [19, арк. 6]. Як не дивно, але О. Дорошенко навіть сподівався опублікувати твір такого змісту. Він направив її до журналу «Отечественные записки» з проханням надрукувати повністю із виплатою йому гонорару у 600 крб. Матеріал редакція повернула без будь-якої відповіді. «Нововечева Русь» була незавершеною статтею, у якій молодий революціонер прагнув висвітлити своє бачення еволюції державного устрою Росії [19, арк. 7зв]. У разі проведення над О. Дорошенком відкритого судового процесу, за висловлення ідей подібного характеру йому б загрожував нетривалий термін ув'язнення. Однак, враховуючи неодноразові прояви з боку юнака «політичної неблагоннадійності», він за особистим наказом міністра внутрішніх справ М. Лоріс-Мелікова був відправлений на заслання до Східного Сибіру. У лютому 1880 р. О. Дорошенка етапували спочатку до Вишневолоцька, а згодом у Якутськ. Протягом 1880-1883 рр. він проживав у Хатин-Аринському наслезі Намського улусу [20, с. 204]. На засланні працював токарем, займався землеробством разом із іншим засудженим за революційну пропаганду, селянином Никофором Анікеєвим. У липні 1883 р. при спробі втекти із заслання спробував переплисти озеро Дирин-Кель, за яким починалась тайга і потонув [21, с. 181]. Для Олександра Дорошенка та його брата Миколи політичний протест й захоплення революційними ідеями багато в чому були спричинені конфліктом із батьком та бажанням молодих людей рішуче відмежуватись від усього, що пов'язано з їх соціальним походженням й у першу чергу з родиною.

Доля наступного покоління роду Дорошенків яскраво показує вплив суспільно-політичних змін кінця XIX-початку XX ст. на культурно-ціннісний вибір тогочасної молоді. У цьому контексті показовими є біографії представників молодшої гілки роду, відомого історика та громадського діяча Дмитра Дорошенка (1882-1951) і його двюрідного брата Миколи (1881-1926). Останній народився у сім'ї судового слідчого Ніжинського повіту Василя Яковича Дорошенка, який у молоді роки був «хлопоманом», розповсюджував серед селян просвітницькі книги і навіть написав про свою родину роман «На Україні» [22, с. 38]. Утім, діти В. Дорошенка не перейняли його захоплення українством. Внаслідок сімейного конфлікту родина розпалась і Микола Васильович залишився із матір'ю, донькою поміщика з Курської губернії Марією Звягіною [23, с. 262-263]. Відносин із батьком він не підтримував, розірвав і будь-який зв'язок із своєю батьківщиною. Досить показово це ілюструє епізод із спогадів Д. Дорошенка про початок його навчання у Петербурзькому університеті: «Я зразу зустрівся... з моїм кузенком..., який скінчив гімназію в Полтаві в одному році зі мною. Він був сином мого дядька Василя, автора роману «На Україні», але хоч учився в Полтаві не мав у собі нічого українського і був російським соціал-демократом большевиком... Ми оселились в Петербурзі спільно в одному помешканні, і я немало витерпів від нього глузування з мого українства, так що в кінці я не витерпів і переїхав на окреме помешкання» [22, с. 38].

У 1902 р. М. Дорошенко вступив до Петербурзького університету і одразу увійшов до однієї із соціал-демократичних організацій цього вишу. Вже наступного року він висувається на лідерські позиції у студентському русі російської столиці – починає координувати діяльність нелегальних гуртків із місцевим осередком РСДРП, здійснює їх зв'язок із закордонними структурами партії. З осені 1903 р. Микола Васильович остаточно визначає свою політичну орієнтацію і переходить на сторону більшовиків. У він 1904 р. долучився до створення Об'єднаної соціал-демократичної організації студентів Санкт-Петербурга, а наприкінці того ж року досяг вершини своєї політичної кар'єри – увійшов до керівного складу столичного партійного комітету РСДРП [24, с. 68]. Одночасно М. Дорошенко займається пропагандистською роботою у одному із районів міста. У квітні-травні 1905 р. більшовицький активіст працював у Женеві кореспондентом газети «Вперед», де особисто познайомився із В. Леніним. Повернувшись з-закордону продовжив роботу у Петербурзькій партійній організації [25]. Влітку 1905 р. внаслідок конфлікту із місцевими партійцями М. Дорошенко був відсторонений від роботи. Про рівень його авторитету дозволяє судити той факт, що на захист Миколи Васильовича виступив сам лідер більшовиків, надіславши до Петербурга листа, у якому зазначив: «Знаючи Костянтина Сергійовича (псевдонім М.Дорошенка – А. Р.) спочатку як відмінного, одного із найцінніших кореспондентів, а згодом особисто познайомившись із ним у Женеві, я повинен висловитись взагалі на його користь, як працівника ...» [26, с. 57]. Після цього у вересні 1905 р. М.Дорошенка призначили відповідальним організатором Петербурзького осередку РСДРП по Петроградському району. 12 грудня 1905 р. Миколу Васильовича було заарештовано і наступного року засуджено до півторарічного ув'язнення у справі про підготовку у столиці імперії збройного повстання [27, с. 220]. Про подальшу долю М.Дорошенка відомо досить мало. Після звільнення з невідомих причин він відійшов від політичної діяльності. У 1920-ті рр. працював у Держплані УСРР [26, с. 415]. Наприкінці життя брав участь в упорядкуванні архіву столичного комітету більшовиків, на основі власних спогадів написав кілька статей з історії соціал-демократичного руху в Петербурзі [25; 28-30].

Арешт і ув'язнення, які були звичною епізодом у політичній біографії будь-якого революціонера, стали кінцем політичної кар'єри М. Дорошенка. Причини відходу від партійної роботи у своїх спогадах ні сам Микола Васильович і його знайомі не наводять. Можливо, цьому перешкоджало підірване внаслідок ув'язнення здоров'я. Не слід виключати і морально-психологічний чинник – неготовність молодого людини до складних реалій політичної боротьби, які виявились значно суворішими за абстрактні революційні ідеали.

Інші мотиви спонукали торувати шлях у політику Д. Дорошенка. Батько майбутнього ученого, Іван Якович, всіляко підтримував інтерес сина до української історії, літератури і театру. Рідний дядько Петро

Дорошенко, відомий на той час чернігівський краєзнавець, розповідав йому про своїх знайомих істориків та громадських діячів, дарував книжки із власної бібліотеки [22, с. 39-40]. Вже у старших класах гімназії Дмитро Іванович починає публікувати свої статті на українську тематику у пресі, організовує видання учнівського журналу. Після короткого періоду навчання у Варшаві Д. Дорошенко на початку 1902 р. переходить до Петербурзького університету. Опинившись у столиці імперії Дмитро Іванович за власними спогадами «шукав насамперед людей, що поділяли б моє зацікавлення українською літературою, а також хотів довідатись, чи існує... українська студентська організація з політичним напрямком» [31, с. 92]. Перші кілька місяців життя у Петербурзі, за словами Д. Дорошенка, до нього «привидлялися» і лише восени 1902 р., він був прийнятий до української студентської громади і з того часу поринає у громадську роботу [22, с. 52, 61]. 1904 р. студенти обирають Д. Дорошенка головою своєї громади [31, с. 106]. У цей же час організація набуває політичного забарвлення: стає частиною Північного комітету РУП, а після її розколу останньої – осередком УСДРП [32, с. 67; 22, с. 66]. Д. Дорошенко зізнався, що йому не надто подобалась «соціал-демократична доктрина», однак натхненний можливістю боротьби за українську справу, він свідомо вступив на шлях партійної роботи [32, с. 67]. Діяльність молодого активіста була насиченою: він займався організацією зборів, розповсюдженням української літератури, її переправленням з-за кордону через Фінляндію [4, с. 105].

На початку 1905 р. у Петербурзі розпочалися революційні хвилювання, усі виші міста були закриті на необмежений період [22, с.]. Д. Дорошенко вимушено припиняє навчання і повертається в Україну. Молодий історик оселяється у Глухові, куди після відставки переїхав його батько. Дмитро Іванович разом із студентом Д. Коломіусом і робітником П. Шматко організував у місті осередок РУП. Основну їх діяльність складало розповсюдження соціал-демократичної літератури у Глухівському повіті. З часом масштаби агітаційної роботи зростали, Д. Дорошенко навіть склав текст однієї з відозв, які поширювались серед місцевого населення. У грудні 1905 р. за дорученням ЦК РУП він працює у підготовчому комітеті із проведення Українського селянського з'їзду [33, с. 11].

Попри значну завантаженість партійними справами, молодий студент-історик більше тяжів до творчої роботи. Так, у 1904 р. під час перебування у Львові його «запрягли до коректи «Праці» (органу РУП) та інших рупівських видань, до редагування перекладів брошур Енгельса й Каутського та до складання хроніки в «Праці» [22, с. 90]. Наступного року разом із Л. Мацієвичем він організував у Петербурзі видання соціал-демократичного місячника «Вільна Україна». Д. Дорошенко брав участь у доборі співробітників і збирав передплату на часопис [33, с. 11]. Спеціально для видання історик підготував статтю про М. Драгоманова, однак вона так і не була опублікована [22, с. 109].

На той час партійна робота уже не задовольняла творчі амбіції Д. Дорошенка. Соціал-демократичний рух через переслідування влади переживав кризу, його видавнича активність падала. У таких умовах Д. Дорошенко приходить до думки, що «українська справа переросла вже вузькі партійні рамки... підкреслення партійних різниць розбиває наші ще не дуже численні сили» [цит. за: 33, с. 12]. У таких умовах Дмитро Іванович зближується із Б. Грінченком, Є. Чикаленком та кількома іншими діячами ліберального напрямку, які гуртувалися довкола Української радикально-демократичної партії, натхненний їх успіхом у виданні популярної літератури. Також він починає працювати у кількох газетах заснованих відомими українськими підприємцями та меценатами – «Хлібороб», «Рідний край» та «Громадська думка» [22, с. 107-109]. Бажання Д. Дорошенка активізувати просвітницьку роботу згуртувавши краці громадські сили незалежно від політичних поглядів, на жаль, не знайшли розуміння серед його однопартійців – на початку 1906 р. він був виключений із лав УСДРП за «співробітництво з буржуазною пресою» [22, с. 109].

З того часу аж до початку національно-визвольних змагань 1917-1920-х рр. Д. Дорошенко активною політикою більше не займався. Основним пріоритетом його роботи стала наукова і просвітницька діяльність, у рамках якої він приніс набагато більше користі українській справі на початку ХХ ст.

Історія участі представників роду Дорошенків в українському та російському революційному русі другої половини ХІХ-початку ХХ ст. демонструє різні мотиви та причини, які спонукали їх долучатись у тій чи іншій формі до опозиційної діяльності. Для одних це було наслідком звичайної допитливості чи бажанням реалізувати свої творчі амбіції, для інших – формою протесту і бажанням відмежуватися від соціального середовища у якому вони жили та зростали.

Джерела та література

1. Кривошея В. «Білі плями» історії козацької старшини Гетьманщини / В. Кривошея // Покликання. Збірник праць на пошану професора о. Юрія Мицика. – К.: Б.в., 2009. – С. 141-171.
2. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія / І. Колесник. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – 566 с.
3. Руденко А.С. «Родове гніздо» як фактор збереження сімейних традицій (до історії роду Дорошенків) / А.С. Руденко // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 31. – С. 45-50.
4. Андреев В.М. Дмитро Дорошенко: «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? (досвід вивчення інтелектуальної біографії історика) / В.М. Андреев // Український історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 102-122.
5. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко: Огляд його життя та політичної діяльності / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк: УВАН, 1985. – 704 с.
6. Оглоблин О. Рід та земля Дмитра Дорошенка / О. Оглоблин // Український літопис. – 1953. – Ч. 1. – С. 67-76.
7. Смолій В., Степанков В. Петро Дорошенко. Політичний портрет: наукове видання / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Темпора, 2011. – 632 с.

8. Модзалевский В. Малороссийский родословник. Том. 1. А-Д. / В. Модзалевский. – К.: Типография Т-ва Г. Л. Фронцевича, 1908. – 519 с.
9. Перетц Л.М. М.О. Вовчок і І.П. Дорошенко / Л.М. Перетц // Науковий збірник ленинградського товариства дослідників української історії, письменства та мови. – 1931. – Вип. 3. – С. 53-60.
10. Козьмин Б. П. Из истории революционной мысли в России. Избр. труды / Б. П. Козьмин. – М.: Изд. АН СССР, 1961. – 768 с.
11. Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов і землеволець Іван Андрущенко / М. Сиваченко // Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов. Дослідження і матеріали / М. Сиваченко. – К.: Видавництво художньої літератури, 1969. – С. 5-61.
12. Алексеев В. Студенческий кружок Аргиропуло и Зайчневского и его деятельность / В. Алексеев // Голос минувшего. – 1922. – № 1. – С. 102-128.
13. Крутикова Н.Е. Письма М.А. Маркович (Марка Вовчка) (1859-1864) / Н.Е. Крутикова // Литературное наследство. Т. 73. Ч. 2. Из парижского архива И. С. Тургенева. Из неизданной переписки. – М., 1964. – С. 249-302.
14. Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, Ф. 10, Спр. 17000, 24 арк.
15. ІР НБУВ, Ф. 27, Спр. 842, 77 арк.
16. Ольденборгер О.В. Поездка на Юг. Из воспоминаний (Н.А. Дорошенко) [Електронний ресурс]: Режим доступу http://www.donvrem.dspl.ru/Files/article/m19/2/art.aspx?art_id=371
17. РГИА, Ф. 1405, Оп.72, Спр. 7365, 25 арк.
18. Деятели революционного движения в России. Библиографический словарь. Т. 3. Восьмидесятые годы. Вып. 3. Г-З. – М., 1934. – С. 692-1580.
19. РГИА, Ф. 1405, Оп.78, Д. 8284, 12 л.
20. Израэльсон И. Скорбные страницы Якутской ссылки / И. Израэльсон // В Якутской неволе. Из истории политической ссылки в Якутской области. – М., 1927. – С. 203-207.
21. Лемке М. Политические процессы в России 1860-х гг. По архивным документам / М. Лемке. – М.-Пг.: Гос. изд., 1923. – 684 с.
22. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901-1914 роки) / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2007. – 272 с.
23. Василенко М.П. Моя жизнь / М.П. Василенко // Вибрані твори. У 3-х т. Т. 3: Спогади. Щоденники. Листи / М. П. Василенко – К.: Юридична думка, 2008. – С. 13-282.
24. Бондаревская Т.П. Большевитская организация университета в революции 1905-1907 гг. / Т.П. Бондаревская // Петербургский университет и революционное движение в России. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. – С. 67-80.
25. Дорошенко Н. В. В.И. Ленин и местные работники / Н.В. Дорошенко // Красная летопись. – 1927. – № 3. – С. 143-154.
26. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Т. 47 / В.И. Ленин. – М.: «Политиздат», 1964. – 474 с.
27. Судебные отчеты // Право. – 1907. – № 3. – С. 197-221.
28. Дорошенко Н.В. Возникновение большевитской организации в Петербургском университете и первые годы ее существования / Н.В. Дорошенко // Красная летопись. – 1931. – № 2. – С. 81-93.
29. Дорошенко Н.В. Социал-демократическая большевицкая организация Петербургской стороны во второй половине 1905 г. / Н.В. Дорошенко // Красная летопись. – 1928. – № 3. – С. 173-191.
30. Дорошенко Н.В. Роль социал-демократической организации в январских событиях 1905 г. / Н.В. Дорошенко // Красная летопись. – 1925. – № 3. – С. 206-219.
31. Дорошенко Д. Із моїх споминів про українську Студентську Громаду в Петербурзі в 1902-1905 рр. / Д. Дорошенко // 3 минулого: Збірник. Т. 2. Український студентський рух у російській школі. – Варшава: УНІ, 1939. – С. 89-109.
32. Мельничук О.П. Дмитро Дорошенко в Київському університеті в 1906-1909 рр. / О.П. Мельничук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. – Вип. 47. – К.: Вид-во КНУ, 2000. – С. 66-70.
33. Мельничук О.П. Участь Д.І. Дорошенка у виданні щоденної української газети «Громадська думка» / О.П. Мельничук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія. – Вип. 65/66. – К.: Вид-во КНУ, 2003. – С. 10-13.

Руденко А. С. Род Дорошенко в українском и российском революционном движении (середина XIX-начало XX в.)

В статье проанализировано участие представителей известного казацко-дворянского рода Дорошенко в оппозиционном движении в Российской империи середины XIX- начала XX ст. Освещены причины, которые побуждали их к революционной борьбе. Рассматриваются связи членов рода с известными деятелями украинского и русского революционного движения. Определенно большую роль семейной среды в формировании интереса Дорошенко к политической деятельности. Особенное внимание уделено малоизвестным раньше аспектам истории рода .

Ключевые слова: революционное движение, семья, большевизм, социал-демократия.

Rudenko A. S. Doroshenko's Family in Ukrainian and Russian revolutionary movement in the mid nineteenth-early twentieth century

The publication deals the participation of famous cossack and noble family of Doroshenko in the opposition movement in the Russian Empire in the mid nineteenth-early twentieth century. It covers the reasons that led them to the revolutionary fight. The article explores the relationship of the clan members with prominent figures of Ukrainian and Russian revolutionary movement. The significant role in shaping the family environment Doroshenko interest in political activities are determined. Special attention is paid previously little-known aspects of the history of clan.

Keywords: revolutionary movement, family, bolshevism, social democracy.